

## Pártok és szavazók, 2002–2014

*Enyedi Zsolt – Fábíán Zoltán – Tardos Róbert*

### *I. Bevezetés*

A fejezet a nem, az életkor, a családi állapot, a vallás, a felekezet, a régió, a társadalmi státusz, a városiasodottság, valamint az ideológiai orientációk hatását vizsgálja a pártválasztásra. A társadalmi státusz jellemzésére az iskolázottságot, a szubjektív anyagi státuszt, a munkanélküliséget és a foglalkozást használjuk. A legutóbbi évek vonatkozásában a devizahitelnek való kiszolgáltatottságot is bevonjuk az elemzésbe. Az ideológiai orientációt három önbesoroláson alapuló skálával reprezentáljuk. A tanulmányunkban megvizsgáljuk e skálák egymáshoz való viszonyát is, továbbá bemutatjuk a 2000-es évek és a legutóbbi két év változásait is.

A nemzetközi tapasztalat és a magyar közelmúlt ismerete alapján feltételezhető, hogy a fentebb felsorolt szociológiai és ideológiai tényezőknek pártpreferencia-alakító szerepe van. Ezért most röviden tekintsük át az egyes tényezők vonatkozásában a magyar és a nemzetközi ismereteket.

Ami a *nemi hovatartozás* politikai szerepét illeti, mindenekelőtt azt kell kiemelnünk, hogy a XXI. század demokráciáinak kétpárti logikát követő országaiban a nők hajlamosabbak a baloldalra szavazni, míg a férfiak általában inkább jobboldali pártokat tüntetnek ki bizalmukkal (Inglehart–Norris 2000). A férfi túlsúly különösen a radikális jobboldali pártokra jellemző, míg a kereszténydemokrata pártok, jobboldali profiljuk ellenére, gyakran több támogatást kapnak a nőktől, mint a férfiktól. A jobboldali pártok férfias jellegét erősíti, ha kiállnak az abortusz korlátozása és a szabad verseny korlátlanlansága mellett, és ha vezetőségeikben férfi túlsúly uralkodik.

Magyarországon a nemek érdekellentétei nem játszottak központi szerepet a pártesatározásokban, bár a baloldal időről időre zászlajára tűzte a női egyenjogúság kérdését. Az 1990-es években a Kisgazdapárt férfiak közötti felülreprezentáltsága is valószínűleg nem annyira a politikai programmal, mint inkább a párt kommunikációs stílusával volt összhangban.

Második figyelembe vett tényezőnk, *az életkor*, a régi demokráciákban ritkán jelenik meg a pártválasztás fontos meghatározójaként, bár a radikális

és zöld pártoknak gyakran van fiatal bázisuk, és számos országban működnek a pártrendszer peremén nyugdíjas pártok. Új democráciákban viszont gyakran jelentős az életkor, illetve a generáció szerepe. A kelet-európai poszt-kommunista átmenet több országban is létrehozott idősekre támaszkodó reformellenes pártokat, valamint fiatalokhoz szóló antikommunista és nyugatosító pártokat. A 2009-es gazdasági válság hatása is felerősítette a generációs különbségeket a pártválasztásban. Görögországban például a munkanélküliséggel leginkább sújtott fiatalabb generációk radikálisabb politikai pártokra szavaznak, mint a nyugdíjrendszer által védettebb idősebb generációk.

Magyarországon az életkor a kezdetek óta jelentős mértékben alakította a pártok profilját. A Fidesz-bázis fiatalos jellege a párt nevével, stílusával és programjával egyaránt magyarázható volt. Az ellentétes póluson a Kisgazdapárt, a KDNP és – fokozatosan egyre inkább – az MSZP az idősebbek által volt preferált.

A *családi állapot* nem szokott szorosan összefüggeni a pártválasztással. Az elemzésbe azért vontuk mégis be, mert Magyarországon a Fidesz (illetve már korábban a KDNP és a Kisgazdapárt) ideológiájának és retorikájának középpontjába állította a család fogalmát.

A *vallásosság* és a történelmi egyházakhoz való tartozás Európa-szerte a jobboldali pártokra való szavazást valószínűsíti, bár a vallásos indíttatásnak komoly szerepe volt egyes baloldali mozgalmak kialakulásában, különösen Észak-Európában, míg számos országban egyes konzervatív és – mára már jobboldalinak minősülő – liberális pártoknak antiklerikális gyökereik voltak (Lipset–Rokkan 1967; Beyme 1985). A radikális pártok, akkor is, ha baloldaliak és akkor is, ha jobboldaliak, általában a vallástalanokra támaszkodnak a kereszténydemokrata pártok pedig annak ellenére megőrizték vallásos bázisukat, hogy az egyházak jogainak kérdése mára nagyrészt eltűnt a politika napirendjéről.

Magyarországon a vallás az első pillanattól kezdve fontos szerepet játszott a pártok profiljának tekintetében (Körösenyi 1996). Az első koalíciós kormány fundamentumát nem a hasonló gazdasági elképzelések jelentették, hanem a keresztény-nemzeti hagyományhoz való közös viszony. A KDNP bázisát az egyház tanítását követők alkották, a szocialista párt szavazói pedig a vallástalan társadalmi szegmensből jöttek.

A felekezeti különbségek a legtöbb európai országban másodlagosak a vallásos-szekuláris különbséghez képest. A rendszerváltást követően Magyarországon is csak kisebb szerepet játszottak, bár a nemzeti radikális mozgalmak gyakran ráépültek a református hagyományokra és intézményekre. és a karizmatikus egyházak hívei időről időre a baloldal mellett álltak ki.

A földrajzi régió általában a nagy, szövetségi államokban játszik meghatározó szerepet, de időnként kis és centralizált országokban is jelentőséget kap. A posztkommunista Magyarországon „hagyományosan” a Dunántúl jelentős része jobboldali, míg Budapest és a Tiszántúl egyes vidékei baloldali orientáltságúak.

A (fő)város–vidék ellentét számos politikai rendszer strukturáló tényezője. A városiasodottság mértéke gyakran a baloldalra való szavazást valószínűsíti, kivéve, ahol a szocialista mozgalmaknak sikerült az agrármozgalmakat magukhoz kapcsolniuk. Magyarországon ez a tényező a kezdetektől meghatározó a politikai viselkedés szempontjából, és nem csak a programjában is vidék-orientált Kiszegpárt miatt. Budapest és néhány nagyváros politikai profilja a legtöbb választáson jelentősen eltért az ország többi részének orientációjától.

Végül a társadalmi hierarchiában elfoglalt helyet kell tekintetbe vennünk. Az osztálykülönbségek a fejlett demokráciák pártrendszerének legáltalánosabb társadalmi meghatározói. A munkásosztály–középosztály ellentét szinte a bal–jobb szinonimájaként volt kezelhető a XX. század nagy részében. Kelet-Európában azonban a szocialista rezsimhez való viszony gyakran fontosabb meghatározója volt a baloldaliságnak, mint az osztályhelyzet (Angelusz–Tardos 1995). Sőt, egyes országokkal, így Magyarországgal kapcsolatban a negatív osztályszavazás fogalma is felmerült (Gijsberts–Nieuwebeerta 2000; Knutsen 2011). Vagyis a baloldaliság ezekben az esetekben a jobb-módúak, felsőbb státuszúak orientációja.

Az osztályszavazás klasszikus modellje ott érvényesül leginkább, ahol a pártok vitáinak középpontjában a jóléti szolgáltatások és az adózás mértéke áll, és ahol a pártok következetesen a verseny vagy a szolidaritás oldalára állnak. Magyarország esetében a gazdaságpolitika mindig is a pártprogramok másodlagos differenciáló tényezője volt, ezért sem várható, hogy az osztályhelyzet egyértelműen meghatározza, ki melyik pártra szavazzon. Így Kolosi Tamáséknak az első választásokkal kapcsolatos észrevétele, miszerint a társadalmi struktúra inkább a választási részvételt határozta meg, nem pedig a pártpreferenciákat, a későbbiekben is érvényes maradt (Kolosi–Szelényi–Szelényi–Western 1991).

Az ideológiai orientációt a bal–jobb, a liberális–konzervatív, illetve a mérsékelt–radikális azonosulás skálaival mértük. Az utóbbi skála ritkán szerepel nemzetközi vizsgálatokban, az előző két skála vonatkozásában pedig az szokott a fő kérdés lenni, hogy a baloldaliság és liberalizmus, illetve a jobboldaliság és a konzervativizmus egybeolvadása révén egy egydimenziós ideológiai teret alkotva együtt határozzák-e meg a pártválasztást, vagy egymástól elválva, egymástól függetlenül hatnak a szavazókra. A magyar poli-

तिकai diskurzusban leginkább a baloldali-liberális és a jobboldali-radikális szókapcsolatok jelzik a dimenziók lehetséges összefüggéseit.

Az adatok bemutatása előtt fontos leszögezni, hogy a klasszikus nyugati minták magyarországi felbukkanása meglepetés lenne. A mi térségünkben a nemzetállami és ipari forradalmak megkésve játszódtak le, és a polgárosodás során az osztálykonfliktusok gyakran etnikai, vallási színezetet is felvettek. A II. világháborút követően közel ötven évig a szovjet totalitarizmus lefojtotta, illetve erőszakkal oldotta fel, a politikai konfliktusokat, amennyiben azokat az egypártrendszer keretében nem volt képes konszolidálni. Az 1989/90-es rendszerváltás nyomán az egyik legérdekesebb kérdés az volt, hogy mennyiben az 1945 előtti törésvonalak, és mennyiben a kommunizmus által generált újabb keletű strukturális megosztottságok határozzák majd meg a kialakuló posztkommunista pártrendszert. Erre a kérdésre az 1990-es években inkább olyan válaszok születtek, melyek az államszocializmusban gyökeredző társadalmi törésvonalak politikai szerepét hangsúlyozták, míg manapság inkább úgy tűnik, hogy az időben messzebbre visszanyúló, történelmi, kulturális törésvonalak szerepe hangsúlyosabb a rendszerváltást követően kialakult politikai tagoltság felvázolásában<sup>1</sup>. A történelmi örökségek mellett természetesen a pártok egymás közti kapcsolatainak változása is befolyásolja az egyes pártok szavazóinak társadalmi profilját. Ezért az alábbiakban röviden tekintjük át a magyar pártrendszer főbb fázisait a társadalmi és ideológiai mintázatok szempontjából.

## *2. A politikai törésvonalak dinamikája Magyarországon*

Az 1990-es években a pártok és társadalmi csoportok kapcsolata egyértelműbb volt, mint az új évezred első évtizedében. Ennek mindenekelőtt az volt az oka, hogy viszonylag sok párt versenyzett a szavazatokért, és a pártok között voltak olyanok, melyek nevük, hagyományaik, szervezeti stratégiájuk, retorikájuk és kormányzati politikájuk révén egyaránt specifikus csoportokat szólítottak meg. Ha a választópolgárnak kitüntetetten fontos volt, hogy fiatal, hogy vidéki, hogy vallásos, vagy hogy évekig a szocialista rendszer irányító apparátusában dolgozott, kézenfekvő volt számára, hogy a Fideszre, az FKGP-re, a KDNP-re, illetve az MSZP-re érdemes szavaznia. Ebben az időszakban tehát a pártrendszer társadalmi-politikai tere többdimenziós volt (Tóka–Popa 2013). Bár az elit-konfliktusok hamar egydimenzióssá váltak, a

---

<sup>1</sup> Erről lásd Tölgyessy Péter (2014) jelen kötetben olvasható írását, valamint a magyar társadalom értékszerkezetét leíró kutatásokat pl. Tóth (2009).

pártok az 1990-es évek végéig megtartották sajátos szavazóbázisaikat. Ekkor azonban radikális leegyszerűsödés ment végbe a magyar pártrendszerben, aminek következtében halványultak a társadalmi háttér és a pártrendszer összefüggései. Ez a változás szorosan összefüggött a szavazatok két pártra, MSZP-re és Fideszre való koncentrálódásával, illetve a liberálisoknak a baloldali tömbbe való beolvadásával (Soós 2012).

Az egyes szociológiai behatároltságok ellenére a magyar pártok kezdetektől fogva inkább politikai attitűdök, mint társadalmi kategóriák mentén fogalmazták meg identitásukat. Az egyre inkább kikristályosodott bipoláris szerkezetben a szekuláris–kozmpolita-liberális (vagy ex-kommunista) vs. nacionalista-vallásos–konzervatív-tekintélyelvű választóvonal valamelyik oldalán helyezték el magukat (Tóka–Popa 2013). Ugyan a szavazók esetében mindezek az attitűdök nem forrtak össze egyetlen, mindent átfogó töresvonallá (pl. a nacionalizmus és az antikommunizmus mindig is kevésbé korrelált egymással), a pártok kapcsolatait, és így a pártversenyt szinte mindvégig ez az egydimenziós szembenállás uralta. Mindeközben egy polarizációs tendencia zajlott le a bal–jobboldali ideológiai tengely mentén, amely a választói magatartás több szintjén is regisztrálható volt, akár a médiafogyasztásról, akár a személyes kapcsolathálózatokról legyen szó (Angelusz–Tardos 2005; Kmetty 2013).

2010-ben a korábbi pártrendszer jellemzőit árajzoló, kritikus választásra került sor. Kétoldalú ellenzékkel bíró domináns pártrendszer alakult ki, vagyis indokolttá vált, hasonlóan az 1990-es évek első feléhez, újra háromosztatú képletről beszélni. A centrális és domináns helyzetben lévő Fidesz–KDNP pártszövetségnek jobboldalról a radikális Jobbik, baloldalról pedig az MSZP, Együtt-PM és DK alkotta konglomerátum és az alternatív, zöld LMP lett az ellenzéke.

Az új képlet háromosztatúságával kapcsolatban azonban több okból is óvatosan kell fogalmazni. Egyrészt egy formálódó, friss felállásról van szó, mely több irányba is változhat. Másrészt a bipoláris logika nem tűnt el teljesen. A Jobbik médiajelenléte továbbra is eltörpül a Fidesz és a baloldal jelenléte mellett, és a hagyományos baloldal és jobboldal továbbra is egymást kezelő fő ellenfélként.

### *3. Felhasznált adatok és módszerek*

A pártszimpátiák szociológiai és ideológiai összefüggéseinek bemutatásához a *European Social Survey (ESS)* nemzetközi összehasonlító kutatás 2002-es, 2006-os, 2010-es és 2012-es hullámaint használtuk. Az utolsó, 2012-es hullám

kivételével mindegyik a parlamenti választást követően néhány hónappal került lebonyolításra.

A függő változókat minden esetben abból a kérdésből származtattuk, hogy az interjúalany mely párt listájára szavazott a legutóbbi parlamenti választás alkalmával. E kérdés alapján bináris változókat képeztünk, amelyek azt jelezték, hogy a kérdezett az adott pártra szavazott-e, vagy sem. Mindegyik évben vizsgáltuk a Fideszre és az MSZP-re leadott szavazatok, valamint az utolsó két ESS-mintán (2010, 2012) és 2014-ben a Jobbik-szavazatok alakulását. Felhasználtunk továbbá a *Törésvonalak* című OTKA-kutatás két országos reprezentatív mintán kérdezett adatfelvételeinek 2013-as és 2014-es adatait<sup>2</sup> (továbbiakban: TÁRKI Törésvonalak OTKA-kutatás). A 2014-es mintán végzett regressziós modell független változói nem teljesen voltak azonosak a 2002–2012 modellekével, ezért a két időszak közvetlen összevetésére csak korlátozottan volt mód. A regressziós modellek mellett leíró jellegű keresztábrákat is közlünk a 2013-as és 2014-es összevont adatbázis alapján, kiemelve a vizsgált társadalmi-demográfiai tényezőkkel való szignifikáns összefüggéseket. A leíró táblázatokat és a többváltozós modellek eredményeit a tanulmány *Függelékében* együttesen ismertetjük.

A pártpaletta három, nagyobb méretű táborral rendelkező szereplőjének, a Fidesznek, az MSZP-nek és a Jobbiknak a társadalmi és ideológiai beágyazottságára koncentrálnak, a kisebb méretű bázissal rendelkező pártok elemzésére nem térünk ki.

#### 4. Eredmények

Ahogy az a nemzetközi és a magyar irodalom alapján várható volt, a Jobbik szavazóbázisa bizonyult a „legfőkézetűbbnek”. A nők tehát egyelőre immúnisnak bizonyultak a radikális jobboldali propagandával szemben. A baloldal, és némi meglepetésre a Fidesz, a nők között népszerűbb. A fenti összefüggések a logisztikus regressziós modellekben szignifikáns hatásokként is megmutatkoznak a Fidesz, illetve a Jobbik esetében (*F1–F3. táblázatok*).

Az életkor szerinti különbségek a kétezres évek folyamán erősödtek, annak ellenére, hogy a Fidesz generációs támogatottsága kiegyenlítetté vált.

---

<sup>2</sup> *Törésvonalak, értékek és az identitás szerepe a magyar pártrendszer átalakulásában, 2000–2014* című OTKA-kutatás keretében 2013 áprilisában és 2014 márciusában került sor adatfelvételre. Mindkét esetben a TÁRKI Omnibusz adatfelvétel kérdőívének része volt a politikai tagoltsági kérdésblokk. A felhasznált adatbázisok elérhetők a <http://www.valasztaskutatas.hu/toresvonal/> weboldalon, valamint a *European Social Survey* oldaláról (<http://www.europeansocialsurvey.org/>).

Azonban a baloldal fokozatosan előregedett, és megjelent egy nagyon fiatal profilú párt, a Jobbik. Ugyanakkor 2013-ban és 2014-ben a 60 év felettek közel fele (49%) Fidesz-szavazó volt, és a baloldal csak valamivel több, mint harmadukat (36%) tudta megnyerni. (F5. táblázat) Némi ingadozás után a Fidesz megőrizte népszerűségét a fiatalok körében, miközben a tanulók körében meglehetősen népszerűtlenné vált. Emlékezetes, hogy a jobboldali kormányt éppen a diákok kritizálták a lehangosabban 2012–2013-as utcai tüntetéseken. (F2. táblázat)

Érdekes különbségek adódnak a pártok bázisai között családi állapot szerint is. (F6. táblázat) Ezek részben a már tárgyalt életkori különbségekből fakadnak, például az özvegyek körében felülreprezentáltak a baloldali szavazók. Más sajátosságok inkább az életstílusból vagy a vallásos világból fakadhatnak. A házasságban élők körében a Fidesz–KDNP-szavazók felülreprezentáltak, a Jobbik hívei pedig alulreprezentáltak. A radikális jobboldali tábor az országosan megfigyelt méreténél nagyobb a nőtlen, hajadon és az élettársal élők körében. A 2013–14-es összevont adatbázisban nem mutatkozott összefüggés a gyermekek száma és a Fidesz–KDNP támogatottsága között. A többváltozós regressziós modellekben viszont kimutatható volt 2002–2012 között, hogy a népesebb háztartásokban élők, illetve a gyermeket nevelők szignifikánsan hajlamosabbak a Fideszt támogatni. Az olyan háztartásban élők, ahol nincs 18 éven aluli gyermek az átlagnál magasabb a baloldali pártok támogatottsága. Az egy-, és kétgyermekesek között a Jobbik népszerűsége kiemelkedő.

Ami az osztályhelyezettel kapcsolatos változókat illeti, az eredmények nem drámaiak, de valamivel egyértelműbbek, mint amit várni lehetett. Miközben a Fidesz szavazói a 2000-es évek elején még az iskolázottabbak közül kerültek ki, 2014-re már inkább az iskolázatlanabbakat vonzotta a párt. A baloldali pártok viszont inkább az iskolázottabbak szavazataira számíthattak. A szakmunkás végzettségűek körében a Jobbik, a felsővezetők kategóriájában a baloldal különösen népszerű, míg az utóbbi kategóriában a Fidesz átlag alatti támogatottsággal rendelkezik. (F7. táblázat) A kis elemszám miatt óvatosan kell fogalmazni, de úgy tűnik, napjainkra egyetlen társadalmi szegmens maradt, amit a Fidesznek még nem sikerült meghódítania, és ez, meglehetősen meglepő módon, az elit, a közép- és csúcsvezetők világa.

Ugyancsak érdekes, hogy miközben a baloldal a foglalkozási hierarchia minden szintjén megőrizte második helyét, két ponton befogta őt a Jobbik: az önállóak és a szakmunkások között. Ez egyben azt is jelenti, hogy a Jobbik sokat elemzett, és az itt bemutatott adatokban is megnyilvánuló sikere a diákok között (még) nem vezetett a párt diplomások közötti sikeréhez. Jelenleg

ebben a vonatkozásban a Jobbik a közbülső helyzetű rétegek pártja: a legfelsőbb és a legalsóbb rétegek elzárkóznak tőle.

A szakirodalomban az osztályszavazás erősségét az ún. Alford-indexszel mérik<sup>3</sup>. Ezt a mutatót úgy számítják ki, hogy egy adott párt fizikai munkások körében mért százalékos támogatottságából kivonják a nem fizikai dolgozók körében mért százalékos támogatottságot. A baloldali pártok esetében pozitív értékek várhatók, mivel a baloldal hagyományosan a fizikai munkások körében népszerűbb, mint a szellemiek körében.

A három vizsgált pártra számított Alford-index értékek az 1. táblázatban olvashatók. Míg az MSZP esetében 2002–2004-es periódusban az index értéke csekély mértékben, de pozitív volt, addig a 2009-től már erős negatív sávban található. A Fidesz és a Jobbik esetében pozitív értékeket láthatunk, vagyis a jobboldali pártok sikerebbek voltak a fizikai dolgozók körében. Ezek az adatok alátámasztják Knutsen megfigyelését, hogy egyes posztkommunista országokban, így Magyarországon is „fordított” osztályszavazás jellemzi a pártrendszert. (Knutsen 2011)

1. táblázat. *Osztályszavazás Magyarországon: Három pártra kiszámított Alford-index értékek, 2002–2014*

	MSZP / Összefogás	Fidesz	Jobbik
2002–2004	2,2	4,0	n.a.
2005–2008	–0,6	6,4	n.a.
2009–2010	–6,6	9,4	1,2
2012–2014	–5,6	4,7	5,2

*Forrás:* ESS 1–6. hullám; Magyar Választáskutatási Program 2003, 2005, 2009, 2010. évi adatfelvételek; 2013–2014: TÁRKI *Törésvonalak* OTKA-kutatás adatfelvételek.

*Megjegyzés:* A táblázatban a periódusban mért átlagértékek találhatóak. 2013–2014-re vonatkozóan az MSZP, Együtt-PM, DK preferenciák összevontan szerepelnek.

n.a.: nincs adat.

Az eddigiek alapján úgy tűnik, hogy inkább a Fidesz és a Jobbik tekinthetők az alsóbb osztályok pártjainak. A klasszikus bal–jobb viszonyok ellenkezőjére fordulására utal az is, hogy azok körében, akiknek „gondot okoz” a rezsizsámlák kiegyenlítése, a Fidesz a népszerű, a baloldal pedig különösen népszerűtlen. Ugyanakkor a szubjektív anyagi státusz szempontjából a Fidesz továbbra is inkább a jobb-módúak körében népszerű (*F8 táblázat*). Persze ez lehet az aktuális politikai érzületek kivetítése is.

<sup>3</sup> Az indexnek több változata ismert, azonban ezek nagyon erősen korrelálnak. Erről bővebben lásd Lachat (2007).



Ugyancsak a szociális összefüggések bonyolultságára utal, hogy a jelenleg devizahittel rendelkezők Fidesz-pártiak és baloldal-ellenesek (*F4. táblázat*). Úgy tűnik, hogy a középosztály sérülékeny helyzetben lévő tagjainak szimpátiáját sikerült a kormánynak megnyernie. De ez igaz a társadalmi hierarchia alján lévők esetében is: a romák átlag feletti arányban támogatták a Fideszt (*F9. táblázat*). Ugyanakkor a Fidesz szimpatizánsait kevésbé érintette a munkanélküliség, mint másokat (*F10. táblázat*).

Miközben fentebb láthattuk, hogy a Jobbikosok meglehetősen iskolázottak (legalábbis az érettségizettek között felül, az iskolázatlanok között alul-reprezentáltak). A teljes képhez az is hozzátartozik, hogy a párt különösen népszerűvé vált azok között, akik már voltak munkanélküliek. (2010-ben még csökkentette a Jobbikra szavazás valószínűségét, ha valaki munkanélküli volt.) A legtöbb eddig megjelent kutatás azt hangsúlyozta, hogy a Jobbikosok tipikusan nem a vesztesek közül kerülnek ki: nem szegények, nem iskolázatlanok, nem idősek stb. (Rudas 2010; Karácsony–Róna 2010). A munkanélküliségben való érintettség azonban azt jelzi, hogy a válságelméletek nem teljesen alkalmazhatatlanok a radikális jobboldal megerősödésére (Bernát *et al.* 2012). Ebbe az irányba mutat az a megfigyelés is, hogy a Jobbik-szavazat valószínűségét növelte az, hogy valakinek a múltban volt deviza hitele, vagy az, hogy úgy nyilatkozott az anyagi státuszáról, hogy „hónapról hónapra anyagi gondjaik vannak” (*F8 táblázat*).

Amint azt korábban is tárgyaltuk, a vallás már a rendszerváltás kezdeti időszakában is az egyik legfontosabb politikai törésvonal volt, hatása a mai napig meghatározó. Szerepét azonban nem lehet leegyszerűsíteni arra, hogy a liberális baloldal szekularizált, illetve „nem vallásos”, míg a jobboldali pártok hívei vallásosak, hiszen e tekintetben éles határvonal húzódik a Fidesz és a Jobbik között is. A hagyományos módon vallásos emberek több mint 60%-a Fideszes, de az egyházasan vallásosak a baloldalra is kétszer akkora arányban szavaznak, mint a Jobbikra. A Jobbik szavazói ugyanakkor felülreprezentáltak azok körében, akik individuális módon vallásosak (*F12. táblázat*).

A Jobbikosok relatív szekularizáltsága a többváltozós modellekben is megmutatkozott: a ritkábban templomba járók hajlamosabbak voltak a radikális pártra szavazni. Ugyanakkor a protestáns felekezetekhez való tartozás és a Jobbik-szavazat ugyancsak pozitívan függött össze. A regressziók a baloldal vallástalan profilját is kimutatták. Az ateisták között összezsugorodott a Fidesz-fölény, ebben a kategóriában a kormánypárt csak 10%-kal veri a baloldalt. (Más szemszögből persze azt is hangsúlyozhatnánk, hogy az ateisták kedvenc pártja a Fidesz.) A Fideszre való szavazást a katolikus és a protestáns felekezethez való tartozás is pozitívan befolyásolta (*F2. táblázat*).

Utolsó társadalmi háttérváltozókként vizsgáljuk meg a földrajzi és telepü-

lésszerkezeti hovatartozás szerepét. 2006-tól az MSZP-re és a Fideszre leadott szavazatok regionálisan koncentráálódtak. Az MSZP ebben időszakban erősebb volt az észak-magyarországi, dél-dunántúli és közép-dunántúli régiókban, míg a Fideszre az ország középső és nyugati részein szavaztak inkább. 2014-re a Fidesz-szavazatok területileg egyenletesebben oszlottak meg, de a dél-alföldi régióhoz képest a Fideszt jobban támogatták a dél-dunántúli, valamint az észak-alföldi régiókban. A Jobbik mind 2010-ben, mind pedig 2014-ben az észak-magyarországi régióban szerepelt jobban a parlamenti választáson.

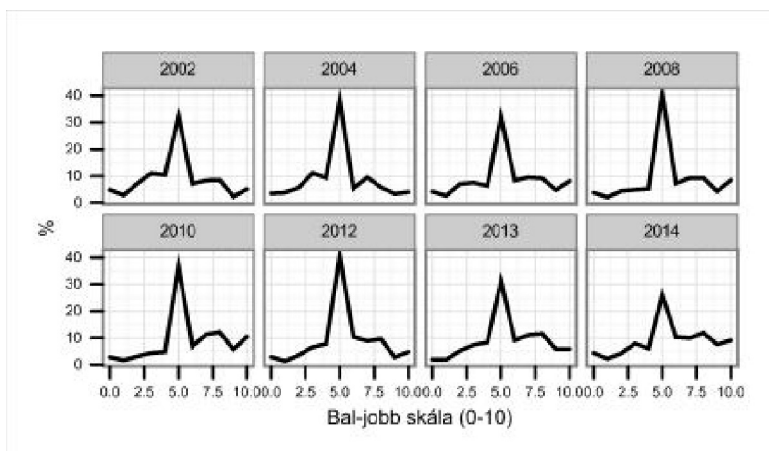
Településtípusonként vizsgálva a regressziós modellekből az tűnik ki, hogy a Fideszt a falvakban élőkhez viszonyítva kevésbé támogatják a városokban és a nagyvárosokban (*F11. táblázat*). A Jobbik, némileg a várakozásokkal ellentétben, nem a falvakban, hanem a nagyobb, megyejogú városokban számít a népszerűbbnek, és az ilyen településeken 27%-os arányával megelőzte a baloldali pártokat (24%).

A fenti különbségek csak kismértékben segítenek megjósolni, hogy ki melyik pártra fog szavazni, bár fontos megjegyezni, hogy az MSZP vonatkozásában a társadalmi háttér magyarázó ereje 2002 és 2012 között folyamatosan nőtt. Amennyiben nagyobb magyarázóerővel bíró modelleket akarunk felállítani, be kell vonnunk az ideológiai skálákat. A regressziós egyenletek arra utalnak, hogy a politikai-ideológiai orientációk igen lényeges szerepet játszanak a politikai tagoltság kialakulásában.

A skálák legfontosabbika a *bal–jobb tengely*. Az elmúlt másfél évtizedben ebben a vonatkozásban nagyon markáns változások zajlottak le. A bal–jobb skála közepe összezsugorodott, a skála átlaga radikálisan eltolódott jobboldali irányba (*1. ábra*), de sokat változott a három ideológiai skála egymáshoz való viszonya is (*2. táblázat*).

Az elmúlt két évtizedben a bal–jobb és a liberális–konzervatív tengelyek hullámzó viszonyban voltak egymással, bár a jobboldali és a konzervatív (illetve a baloldali és a liberális) jelzők pozitív kapcsolata mindvégig megmaradt. Az összefüggések a 2006-os, illetve 2009-es csúcspontig fokozatosan erősödtek, azóta pedig gyengülnek. 2013-ban már a két tengely függetlenedésének határán voltunk, de 2014-ben visszaállt a kapcsolat az 1990-es évek szintjére. Ettől teljesen eltérő mintát mutat a bal–jobb és a mérsékelt–radikális tengely viszonyának alakulása. A 2008-ban még kifejezetten gyengének minősíthető kapcsolat 2014-re szorossá vált. A baloldali orientáció immár nem a liberálishoz, hanem a mérsékelthez kapcsolódik legszorosabban. Ugyanakkor, miközben a radikális és a konzervatív diskurzusok a médiában és a politikai elitben gyakran összekapcsolódtak, az ezeket az orientációkat mérő önelhelyezési skálák egyik évben sem mutattak összefüggést egymással.

1. ábra. A bal–jobb skála megoszlása Magyarországon 2002–2014 (%)



Forrás: 2002–2012: ESS 1–6. hullám; 2013–2014: TÁRKI Törésvonalak OTKA-kutatás.

2. táblázat. A három ideológiai tengely összefüggése (korrelációs együtthatók)

	Bal–jobb / liberális– konzervatív	Bal–jobb / mérsékelt– radikális	Liberális–konzervatív / mérsékelt–radikális
1994	0,19**	–	–
1995	0,28**	–	–
1996	0,19**	–	–
1997	0,22**	–	–
1998	0,18**	–	–
2003	0,27**	–	–
2006	0,33**	–	–
2008	0,27**	0,15**	0,02
2009	0,33**	0,20**	0,02
2010	0,25**	0,19**	0,00
2013	0,07*	0,20**	–0,02
2014	0,19**	0,30**	0,05

Forrás: Tardos Róbert számításai. Felhasznált adatbázisok: 1994–1998: MTA–ELTE KKCS, illetve Szonda Ipsos; 2003–2010: Magyar Választáskutatási Program adatfelvételek (www.valasztaskutatas.hu). 2013–2014: TÁRKI Törésvonalak OTKA-kutatás.  
Megjegyzés: Az önbesorolást 2010-ig 10-fokú, 2013-ban és 2014-ben 11-fokú skálákkal mérték.

A Fideszre való szavazást a jobboldaliság, a konzervativizmus és a mérsékelttség valószínűsíti. Vagyis ebben a tekintetben a pártbázis karaktere némileg keresztbe metszi az ideológiai teret: miközben a tipikus jobboldali radikális, eközben a tipikus Fideszes a mérsékelttség–radikalizmus tengely tekintetében átlagos (*F4. táblázat*). A Jobbik-szavazók elsődleges ideológiai meghatározója a radikalizmus és csak másodsorban a jobboldaliság. A 2014-es baloldali összefogásban szereplő pártok (MSZP, Együtt-PM, DK, Liberálisok) szavazóinak ideológiai meghatározója a baloldaliság, valamint a „mérsékelt” azonosulás. 2014-ben tehát a vizsgált csoportok közül egyik sem rendelkezett liberális profillal.

A regressziós táblázatok tanúsága szerint a bal–jobb tengely önmagában háromszor-négyszer jobban magyarázta az MSZP-re és a Fideszre való szavazást, mint a társadalmi háttér. Különösen 2006-ban, a kétpártrendszer csúcán volt nagy a tengely magyarázó ereje. Akkoriban a szocialista és a baloldali, illetve a Fideszes és a jobboldali fogalmak szinte szinonimák voltak. Azóta a szavazás és az ideológiai önelhelyezés némileg elkülönült egymástól, összefüggésben az új pártok megjelenésével.

A társadalmi-demográfiai háttérváltozók és az ideológiai identitások természetesen különböznek egymástól abban a tekintetben, hogy mennyire foghatók fel a pártszimpátiák végső okaként. Míg pl. a kor nem lehet a pártszimpátia következménye, a bal–jobb orientáció lehet. Miután a pártszimpátiák visszahatását a bal–jobb azonosulásokra nem volt módunk mérni, ezért zárássképpen mindössze azt hangsúlyozzuk, hogy a bal–jobb skálán való önbesorolás a pártrendszer átalakulása után is a szavazás legerősebb előrejelzője maradt.

## 5. *Konklúzió*

A magyar pártrendszer soha nem volt határozott szocio-demográfiai kontúrokkal bíró, önmagába zárkózó és erős identitással bíró csoportok politikai leképeződésének tekinthető. Azonban a pártok többségéhez mindig is hozzárendelhetők voltak bizonyos választói tömbök, melyek éveken keresztül – és ez kelet-európai viszonylatban nagy szó – kitartottak választott pártjuk mellett. A szavazói bázisok karaktere viszont idővel változott, összhangban a pártok üzeneteinek változásával.

A Fidesz tábora – nem függetlenül a tábor méretének felduzzadásától – egyre „idősebb” lett, és nyitottabb az iskolázatlanabb, alacsonyabb státuszú csoportok irányába, annak ellenére, hogy mindeközben a párt hangsúlyosan a középosztály megerősítését tűzte zászlajára. A fizikai dolgozók fölénye a

Fidesz táborán belül 2010-ben volt a legmagasabb, azóta némileg csökkent, de még mindig inkább az alacsonyabb státuszúak támogatják a pártot. A baloldali MSZP-nek és utódpártjainak a bázisa az idősebb, városias, felső rétegekre korlátozódott. A fiatalabbak jó részét, különösen azokat, akik érintve voltak a devizahitelezésben és anyagi gondokkal küszködnek, a radikális Jobbik tudta eredményesen megszólítani.

Miközben léteznek társadalmi és demográfiai különbségek a három vizsgált párt bázisai között, a politikai-ideológiai sajátosságok jobban megkülönböztetik az egyes pártokat. A bal–jobb azonosulás szerepe különösen meghatározó a pártválasztás tekintetében. Ez az ideológiai dimenzió korábban erősen összefüggött a liberális–konzervatív azonosulással, újabban sokkal inkább a mérsékelt–radikális azonosulással korrelál. A két jobboldali politikai párt táborát elsősorban a radikalizmussal kapcsolatos attitűd különbözteti meg. Hogy ez az eltérés mélyen beágyazott értékbeli különbségeket takar-e, vagy inkább a kormánypárti-ellenzéki felosztásból következik, az csak a Fidesz egy esetleges választási veresége után lesz jól kutatható.

#### IRODALOM

- Angelusz R. – Tardos R. 1995: A választói magatartás egy mögöttes pillére: Az egykori MSZMP-tagság szerepe. *Politikatudományi Szemle*, 1995/3. sz., 5–18. p.
- Angelusz R. – Tardos R. 2005: A választói tömbök rejtett hálózata. In: *Törések, hálók, hidak. Választói magatartás és politikai tagolódás*. Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, p. 65–160. p. <http://www.valasztaskutatas.hu/kiadvanyok/toresek-halok-hidak/ar-tr-valasztoi-tombok>
- Bernát A. – Juhász A. – Krekó P. – Molnár C. 2012: A radikalizmus és a cigányellenesség gyökerei a szélsőjobboldal szimpatizánsai körében. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. szerk.: *Társadalmi Riport 2012*. Budapest: TÁRKI, 355–376. p.
- Beymé, K. 1985. *Political parties in Western Democracies*. Aldershot (UK): Gower Publishing.
- Gijsberts, M. – P. Nieuwebeerta 2000: Class cleavages in party preferences in the new democracies in Eastern Europe: A comparison with Western democracies. *European Societies*, vol. 2, no. 4, 397–430. p. doi:10.1080/14616690020014343
- Inglehart, R. – P. Norris 2000: The developmental theory of the gender gap: Women's and men's voting behavior in global perspective. *International Political Science Review*, vol. 21, no. 4, 441–463. p.
- Karácsony G. – Róna D. 2010: A Jobbik titka. A szélsőjobb magyarországi megerősödésének lehetséges okairól. *Politikatudományi Szemle*, 19. évf. 1. sz., 31–66. p.
- Kmetty Z. 2013: *Diskurzusok, nexusok és politikai részvétel: A politikai hálózatok szerepe a részvételben és a tömbösödésben*. PhD-értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar.
- Knutsen, O. 2011: *Strukturális hatások, társadalmi koalíciók és pártválasztás Magyarországon*. In: Róbert T. – Zsolt E. – Andrea S. szerk.: *Részvétel, képviselő, politikai változás*. Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 119–157. p. <http://www.valasztaskutatas.hu/kiadvanyok/rkp/reszvetel-kepviselo-politikai-valtozas>

- 1/knutsen-oddbjorn-strukturalis-hatasok-tarsadalmi-koaliciok-es-partvalasztas-magyarorszagon .
- Kolosi T. – Szelényi I. – Szelényi S. – Western, B. 1991: Politikai mezők a posztkommunista átmenet korszakában. *Szociológiai Szemle*, 1991. 1. sz., 5–34. p.  
<http://www.mtapti.hu/mszt/1991/kolosi.htm>
- Körösenyi A. 1996: Nomenklatura és vallás – törésvonalak és pártrendszer Magyarországon. *Századvég, Új folyam*, 1. sz., 67–93. p.
- Lachat, R. 2007: Measuring cleavage strength. Paper prepared for delivery at the 2006. Annual Meeting of the American Political Science Association, Philadelphia, August 31 – September 3.
- Rudas T. 2010: A Jobbik törzsszavazóiról. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. szerk.: *Társadalmi Riport 2010*. Budapest: TÁRKI, 512–526. p.
- Soós G. 2012: Kétflokkrendszer Magyarországon. In: Boda Z. – Körösenyi A. szerk.: *Van irány? Trendek a magyar politikában*. Budapest: MTA TK PTI – Új Mandátum, 14–40. p.
- Tóka, G. – S. Pópa 2013: Hungary. In: S. Berglund – J. Ekman – K. Deegan-Krause – T. Knutsen T. eds.: *Handbook of political change in Eastern Europe*. Edward Elgar, Cheltenham. Third Edition, 291–338. p.
- Tóth I. Gy. 2009: Bizalomhiány, normazavarok, igazságtalanságérzet és paternalizmus a magyar társadalom értékszerkezetében Budapest, 1–62. p.  
[http://www.tarki.hu/hu/research/gazdkult/gazdkult\\_elemzeszaro\\_toth.pdf](http://www.tarki.hu/hu/research/gazdkult/gazdkult_elemzeszaro_toth.pdf)
- Tölgyessy P. 2014: Válság idején teremtett mozdíthatatlanság. Kolosi T. – Tóth I. Gy. szerk.: *Társadalmi Riport 2014*. Budapest: TÁRKI.
- Lipset, S. M. – S. Rokkan 1967: Cleavage structures, party systems and voter alignments: an introduction. In: Lipset, S. M. – S. Rokkan eds. 1967: *Party systems and voter alignments*. New York: Free Press.

## Függelék

F1. táblázat. Az MSZP-re leadott szavazat társadalmi-demográfiai és ideológiai meghatározói, 2002–2012 – logisztikus regressziós modellek

	2002		2006		2010		2012	
	A	B	A	B	A	B	A	B
Nem	-0,207*	-0,135	0,024	-0,213	-0,185	-0,265	-0,035	-0,099
Iskolai végzettség	0,009	-0,002	0,066***	0,059**	0,060**	0,040	0,073***	0,075***
Életkor	0,018***	0,016***	0,013**	-0,004	0,038***	0,031***	0,032***	0,038***
Nagyváros	0,254	0,183	0,183	0,340	0,13	-0,075	0,231	0,066
Város	0,241*	0,185	0,109	0,166	0,019	-0,181	0,140	0,044
Vallásosság (sosem: +)	0,182***	0,138**	0,224***	0,070	0,095	-0,061	0,086	0,045
Szakszervezeti tag	0,073	-0,026	0,193	0,183	0,370	0,255	0,282*	0,274
Foglalkoztatott	0,252	0,338	0,202	0,252	-0,145	-0,363	0,424	0,720
Tanuló	-0,036	-0,042	-0,269	-0,184	0,476	0,458	0,010	0,833
Munkanélküli	-0,375	-0,365	-0,319	-0,043	0,105	-0,730	0,217	0,450
Rokkant	0,353	0,247	0,510	0,976**	0,27	0,915	0,671	1,017*
Nyugdíjas	0,260	0,231	0,560**	0,731**	-0,103	-0,482	0,478	0,163
Közép-Magyarország	0,007	-0,311	0,173	0,054	0,151	0,228	0,031	-0,102
Közép-Dunántúl	0,033	-0,104	0,734***	0,860***	0,150	0,378	0,713**	0,499
Nyugat-Dunántúl	-0,095	-0,348	0,051	0,396	-0,593	-0,209	-0,025	-0,201
Dél-Dunántúl	0,031	-0,266	0,914***	1,056***	-0,04	0,033	0,028	-0,189
Észak-Magyarország	0,241	-0,095	0,739***	0,564*	0,268	0,497	-0,046	-0,400
Észak-Alföld	-0,099	-0,319	0,389	0,066	0,182	0,053	0,15	0,233

	2002		2006		2010		2012	
	A	B	A	B	A	B	A	B
Katolikus	-0,124	0,094	-0,114	0,058	-0,015	0,373	-0,146	0,036
Protestáns	0,002	0,095	0,072	0,316	-0,609*	-0,377	-0,237	-0,133
Szubjektív jöv. helyzet	0,002	0,056	0,010	0,097	0,013	-0,050	-0,123	-0,233*
Szociális segély	0,238	-0,193	0,509	0,950*	-0,379	-0,277	0,157	0,015
Bal–jobb skála	–	-0,543***	–	-0,841***	–	-0,778***	–	-0,732***
Konstans	-2,817***	0,345	-4,605***	1,028	-5,492***	0,094	-5,436***	-1,703*
Cox–Snell R <sup>2</sup>	0,047	0,257	0,068	0,372	0,045	0,219	0,059	0,220
Nagelkerke R <sup>2</sup>	0,064	0,349	0,099	0,528	0,096	0,443	0,113	0,399
N	1587	1329	1447	1209	1523	1332	1874	1584

*Forrás:* ESS (2002, 2006, 2010, 2012)

*Független változók:* Társadalmi–demográfiai háttér: Nem (férfi – 1 / nő – 0); Lakóhely (nagyváros / kisváros / ref. kat. – falu); Régió (hét régió, ref. kat.: Dél-Alföld); Iskolai végzettség (évek száma a nappali oktatásban); Életkor (évek száma); Gazdasági aktivitás: (tanuló / munkanélküli / rokkant / nyugdíjas / egyéb inaktív, ref. kat. – foglalkoztatott); Vallásosság (templomba járás gyakorisága: 1 – 'minden nap' 7 – 'soha'); Szakszervezeti tagság (0 – 'nem (volt) tag' 1 – 'jelenleg vagy valamikor tag volt'); Katolikus (dummy változó, 1 = katolikus), Református (dummy változó, 1 – református); Szubjektív jövedelmi státusz (négyfokú skála, 1 – 'jól kijönnek a jövedelmükből' 4 – 'nagyon nehezen jönnek ki a jövedelmükből'); Szociális segélyt kap (1 – igen, 0 – nem); Van gyermek a háztartásban (1 – igen, 0 – nincs); Háztartástagok száma (fő); Bal–jobb skála (0–10).

Szignifikanciaszintek: \*\*\*: az együttható 1%-os, \*\*: 5%-os, \*: 10%-os szinten különbözik a nullától.



F2. táblázat. *A Fideszre leadott szavazat társadalmi-demográfiai és ideológiai meghatározói, 2002–2012 – logisztikus regressziós modellek*

	2002		2006		2010		2012	
	A	B	A	B	A	B	A	B
Nem	0,172	0,060	-0,014	0,017	-0,045	-0,277*	-0,102	-0,266**
Iskolai végzettség	0,074***	0,080***	-0,004	0,023	-0,002	0,016	-0,011	-0,001
Életkor	-0,009	-0,007	-0,019***	-0,001	-0,004	0,003	0,010**	0,010*
Nagy város	-0,505***	-0,460**	-0,310*	-0,613**	-0,387**	-0,529***	-0,034	0,064
Város	-0,159	-0,047	-0,355**	-0,630***	-0,272**	-0,316*	-0,187	-0,211
Vallásosság (sosem: +)	-0,272***	-0,246***	-0,269***	-0,137**	-0,241***	-0,182***	-0,055	-0,014
Szakszervezeti tag	0,105	0,185	0,005	0,103	-0,316	-0,300	-0,011	0,073
Tanuló	0,035	0,190	0,168	0,024	-0,739**	-0,608*	-0,687**	-0,913***
Munkanélküli	0,476	0,621	0,041	-0,178	-0,184	-0,169	0,295	0,334
Rokkant	-0,196	-0,379	0,401	0,580	0,422	-0,102	0,115	-0,127
Nyugdíjas	-0,200	0,114	0,136	-0,265	0,169	0,219	-0,331*	-0,229
Egyéb	0,254	0,302	-0,257	-0,353	0,359	0,485	0,010	0,036
Közép-Magyarország	0,005	0,172	-0,270	-0,766***	-0,007	0,017	-0,144	-0,318
Közép-Dunántúl	0,049	-0,078	-0,210	-0,633**	0,082	0,087	-0,351*	-0,296
Nyugat-Dunántúl	0,269	0,209	-0,406*	-0,760**	0,276	0,303	-0,136	-0,110
Dél-Dunántúl	0,232	0,382	0,037	-0,213	0,155	0,325	0,204	0,354
Észak-Magyarország	-0,198	-0,207	-0,205	-0,483	0,047	0,173	-1,077***	-0,881***
Észak-Alföld	0,341	0,159	0,030	-0,169	0,213	0,238	0,277	0,095
Katolikus	0,392**	0,170	0,473***	0,178	0,566***	0,472***	0,256*	0,192
Protestáns	0,431**	0,138	0,470**	0,233	0,360**	-0,023	0,380**	0,224

	2002		2006		2010		2012	
	A	B	A	B	A	B	A	B
Szubjektív jöv. helyzet	-0,025	-0,014	-0,128	-0,279**	-0,106	-0,043	-0,169**	-0,042
Szociális segély	-0,219	-0,054	-0,294	0,100	0,190	0,209	-0,006	0,019
Gyermekes háztartás	-0,024	0,181	0,360**	0,221	0,142	0,024	0,213	0,156
Háztartástagok száma	0,132**	0,118*	0,011	0,037	0,049	0,063	0,119**	0,113**
Bal–jobb skála	–	0,652***	–	0,818***	–	0,512***	–	0,498***
Konstans	-0,505	-4,322***	1,745***	-3,838***	0,928	-3,053***	-0,472	-3,720***
Cox–Snell $R^2$	0,087	0,314	0,076	0,387	0,081	0,260	0,061	0,204
Nagelkerke $R^2$	0,124	0,441	0,108	0,539	0,111	0,352	0,085	0,279
N	1585	1329	1446	1209	1522	1331	1874	1584

*Forrás:* Lásd *F1. táblázat*.

*Megjegyzés:* A változók definícióját lásd az *F1. táblázat* jegyzeteiben.

Szignifikanciaszintek: \*\*\*: az együttható 1%-os, \*\*: 5%-os, \*: 10%-os szinten különbözik a nullától.

F3. táblázat. *A Jobbikra leadott szavazat társadalmi-demográfiai és ideológiai meghatározói, 2010–2012 – logisztikus regressziós modellek*

	2010		2012	
	A	B	A	B
Nem	0,835***	0,727***	1,080***	0,895***
Iskolai végzettség	0,021	0,007	-0,052	-0,044
Életkor	-0,006	-0,003	-0,019	-0,017
Nagy város	-0,396	-0,474	0,275	0,322
Város	0,008	-0,086	-0,069	-0,089
Vallásosság (sosem: +)	0,141	0,210*	-0,104	-0,009
Szakszervezeti tag	-0,292	-0,166	-0,033	-0,120
Foglalkoztatott	0,454	0,619	-0,163	0,292
Tanuló	0,629	1,144	-0,927	-0,315
Munkanélküli	-0,601	-0,278	-0,580	-0,071
Rokkant	-0,006	-0,040	-0,992	-0,786
Nyugdíjas	-0,787	-0,546	-1,064	-0,414
Közép-Magyarország	0,105	0,036	0,701	0,571
Közép-Dunántúl	0,014	-0,193	1,393**	1,219**
Nyugat-Dunántúl	-0,103	0,027	0,902	0,843
Dél-Dunántúl	-0,348	-0,425	-0,042	0,004
Észak-Magyarország	1,318***	1,041**	0,669	0,501
Észak-Alföld	0,584	0,207	1,040*	0,693
Katolikus	0,112	-0,202	0,219	0,104
Protestáns	0,646*	0,486	-0,207	-0,632
Szubjektív jövedelmi helyzet	-0,012	-0,175	-0,256	-0,053
Szociális segély	-0,312	-0,096	-0,896	-0,863
Bal–jobb skála	–	0,330***	–	0,450***
Konstans	-4,359***	-6,333***	-1,466	-5,592***
Cox–Snell R <sup>2</sup>	0,051	0,075	0,029	0,060
Nagelkerke R <sup>2</sup>	0,133	0,191	0,107	0,204
N	1523	1332	1874	1584

Forrás: ESS (2010, 2012)

Megjegyzés: A változók definícióját lásd az F1. táblázat jegyzeteiben.

Szignifikanciaszintek: \*\*\*: az együttható 1%-os, \*\*: 5%-os, \*: 10%-os szinten különbözik a nullától.

F4. táblázat. 2014-es pártpreferenciák logisztikus regressziós modelljei

	Fidesz-KDNP		Baloldali összefogás		Jobbik	
	A	B	A	B	A	B
Nem	0,163	0,132	-0,227	-0,094	0,301	-0,137
Iskolai végzettség	-0,238***	-0,196*	0,159	0,005	0,021	0,039
Életkor	-0,013*	-0,007	0,030***	0,016	-0,025***	-0,007
Budapest	0,012	0,193	0,442	0,173	-0,431	-0,651
Megyeszékhely	-0,383*	-0,714***	0,421	0,569	0,450	0,591*
Város	0,053	-0,072	0,350	0,240	-0,223	-0,017
Templomba járás (+ gyakrabban)	0,287***	0,217***	-0,175**	-0,088	-0,197**	-0,183*
Tanuló	-0,930**	-0,781*	-0,299	0,433	0,176	0,410
Munkanélküli	0,109	0,483	0,193	0,426	-0,435	-0,648
Nyugdíjas	0,216	0,306	0,206	-0,435	-0,351	-0,417
Egyéb inaktív	-0,363	-0,690	1,282**	2,061**	-0,058	-0,811
Közép-Mo.	0,168	0,018	0,609*	0,825	0,166	0,480
Közép-Dunántúl	0,239	0,071	0,108	0,558	-0,548	0,016
Nyugat-Dunántúl	0,003	0,238	-0,028	-0,639	-0,266	0,502
Dél-Dunántúl	0,711**	1,087***	-0,025	-1,082	-0,095	0,644
Észak-Mo.	-0,026	0,132	-0,797*	-0,644	0,899**	1,516***
Észak-Alföld	0,757***	0,684*	-0,223	0,387	0,530	0,510
Katolikus	0,366**	0,072	-0,527**	-0,200	0,750***	0,681**
Protestáns	0,211	-0,093	-0,339	0,075	1,077***	0,952***
Szubjektív jövedelmi helyzet	-0,525***	-0,430***	0,254*	-0,072	-0,045	0,149
Volt devizahitele	-0,253	0,129	-0,285	-1,671*	0,884**	0,851*
Van devizahitele	0,550**	0,609**	-0,414	-0,402	0,229	0,139
Gondot okoz a számlák kiegyenlítése	0,548***	0,318	-0,459	-1,024**	-0,333	-0,287
Bal-jobb skála	-	0,589***	-	-1,106***	-	0,159***
Liberális- konzervatív skála	-	0,113***	-	-0,032	-	-0,053
Mérsékelt- radikális skála	-	-0,309***	-	-0,188**	-	0,474***

	Fidesz-KDNP		Baloldali összefogás		Jobbik	
	A	B	A	B	A	B
Konstans	1,074**	-1,928**	-4,066***	3,471***	-1,224	-5,759***
Cox-Snell R <sup>2</sup>	0,091	0,325	0,089	0,391	0,092	0,210
Nagelkerke R <sup>2</sup>	0,124	0,439	0,153	0,654	0,162	0,356
N	995	885	995	885	995	885

Forrás: TÁRKI Törésvonalak OTKA-kutatás 2014. márciusi adatok.

*Független változók:* Társadalmi-demográfiai háttér: Nem (férfi = 1 / nő = 0); Lakóhely (nagyváros / kisváros / ref. kat. = falu); Régió (hét régió, ref. kat.: Dél-Alföld); Iskolai végzettség (négyfokú ordinális skála: 1 – max. általános, 4 – felsőfokú); Életkor (évek száma); Gazdasági aktivitás: (tanuló / munkanélküli / nyugdíjas / egyéb inaktív, ref. kat. = foglalkoztatott); Vallásosság (templomba járás gyakorisága: 5 – 'hetente vagy gyakrabban', 0 – 'soha'); Katolikus (dummy változó, 1 – katolikus), Református (dummy változó, 1 – református); Szubjektív jövedelmi státusz (ötfokú skála, 1 – 'gondok nélkül élnék', 5 – 'nélkülöznek'); Volt devizahitele (1 – igen, 0 – nem volt); Van devizahitele (1 – van, 0 – nincs); Gondot okoz a számlák kiegyenlítése (1 – igen, 0 – nem); Bal–jobb skála (0–10); Liberális–konzervatív skála (0–10); Mérsékelt–radikális skála (0–10).

Szignifikanciaszintek: \*\*\*: az együttható 1%-os, \*\*: 5%-os, \*: 10%-os szinten különbözik a nullától.

F5. táblázat. *Pártpreferencia-csoportok megoszlása életkor szerint, 2013–2014 (%)*

		18–29 éves	30–44 éves	45–59 éves	60+ éves	Összesen
Fidesz-KDNP	%	45,9	<u>54,7</u>	46,7	49,0	49,7
	AR	(-1,1)	<u>(2,3)</u>	(-1,3)	(-0,3)	-
Jobbik	%	<u>34,3</u>	22,0	19,6	<u>7,4</u>	18,9
	AR	<u>(5,7)</u>	(1,9)	(0,4)	<u>(-6,7)</u>	-
Kormányváltók	%	<u>14,4</u>	<u>16,6</u>	27,4	<u>36,4</u>	24,8
	AR	<u>(-3,5)</u>	<u>(-4,5)</u>	(1,3)	<u>(6,1)</u>	-
LMP	%	3,3	4,7	4,5	4,7	4,4
	AR	(-0,8)	(0,3)	(0,0)	(0,3)	-
Egyéb	%	2,2	2,1	1,8	2,5	2,1
	AR	(0,1)	(-0,1)	(-0,5)	(0,5)	-
Összesen	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	N	181	386	336	365	1268

Forrás: TÁRKI Törésvonalak OTKA-kutatás 2013–2014 összevont adatbázisa alapján saját számítás.

*Megjegyzés:* A táblázatban az oszlopszázalékok vannak feltüntetve. Zárójelben a korrigált reziduálisok ('adjusted residuals') találhatóak. Az 1,5 abszolút-értékű reziduális értékkel rendelkező cellákat egyszeres aláhúzással, a 2-nél magasabb értékeket dupla aláhúzással jelöltük.

F6. táblázat. *Pártpreferencia-csoportok megoszlása családi állapot szerint, 2013–2014 (%)*

		Nőtlen, hajadon	Élettársal él	Házass, egvütt	Elvált, külön	Özvegy	Összesen
Fidesz– KDNP	%	46,6	45,2	<u>53,2</u>	48,5	<u>42,9</u>	49,5
	AR	(–0,9)	(–1,1)	<u>(2,6)</u>	(–0,3)	<u>(–1,7)</u>	–
Jobbik	%	<u>24,8</u>	<u>29,6</u>	<u>15,6</u>	17,0	<u>8,8</u>	17,9
	AR	<u>(2,8)</u>	<u>(3,7)</u>	<u>(–2,1)</u>	(–0,4)	<u>(–3,1)</u>	–
Kormány- váltók	%	<u>19,4</u>	<u>18,5</u>	25,2	26,9	<u>42,9</u>	25,8
	AR	<u>(–2,3)</u>	<u>(–2,0)</u>	(–0,5)	(0,4)	<u>(5,0)</u>	–
LMP	%	6,3	4,4	3,3	6,4	4,8	4,5
	AR	(1,4)	(0,0)	(–2,0)	(1,3)	(0,2)	–
Egyéb	%	2,9	2,2	2,7	1,2	0,7	2,3
	AR	(0,7)	(0,0)	(1,1)	(–1,0)	(–1,4)	–
Összesen	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	N	206	135	628	171	147	1287

*Forrás:* Lásd F5. táblázat.

*Megjegyzés:* Lásd F5. táblázat jegyzeteiben.

F7. táblázat. *Pártpreferencia-csoportok megoszlása foglalkozási csoportok szerint, 2013–2014 (%)*

		Felső- és közép- vezető	Alsó vezető	Diplo- más szellemi	Egyéb szellemi	Önálló	Szak- munkás	Egyéb fizikai	Össze- sen
Fidesz– KDNP	%	<u>28,0</u>	48,5	47,5	47,9	55,2	49,0	52,6	49,7
	AR	<u>(–2,2)</u>	(–0,1)	(–0,5)	(–0,5)	(0,9)	(–0,3)	(1,4)	–
Jobbik	%	<u>4,0</u>	12,1	13,7	18,6	20,9	<u>21,9</u>	16,2	18,1
	AR	<u>(–1,8)</u>	(–0,9)	(–1,4)	(0,2)	(0,6)	<u>(2,5)</u>	(–1,1)	–
Kormány- váltók	%	<u>56,0</u>	24,2	28,8	26,3	19,4	<u>22,7</u>	25,6	25,3
	AR	<u>(3,6)</u>	(–0,1)	(1,0)	(0,3)	(–1,1)	<u>(–1,5)</u>	(0,2)	–
LMP	%	4,0	6,1	6,5	6,6	1,5	4,7	3,9	4,8
	AR	(–0,2)	(0,4)	(1,0)	(1,2)	(–1,3)	(–0,1)	(–0,9)	–
Egyéb	%	<u>8,0</u>	<u>9,1</u>	3,6	<u>0,6</u>	3,0	1,7	1,7	2,2
	AR	<u>(2,0)</u>	<u>(2,8)</u>	(1,2)	<u>(–1,5)</u>	(0,5)	(–0,8)	(–0,8)	–
Összesen	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	N	25	33	139	167	67	406	359	1196

*Forrás:* Lásd F5. táblázat.

*Megjegyzés:* Lásd F5. táblázat jegyzeteiben.

F8. táblázat. *Pártpreferencia-csoportok megoszlása szubjektív anyagi helyzet szerint, 2013–2014 (%)*

		Hónapról- hónapra anyagi gondjaik vannak / nélkülöznek	Éppen, hogy kijönnek a havi jövedelmükből	Beosztással jól kijönnek	Gondok nélkül élnek	Összesen
Fidesz– KDNP	%	<u>42,7</u>	47,3	<u>55,1</u>	56,6	49,6
	AR	<u>(-2,4)</u>	(-1,4)	<u>(2,9)</u>	(1,0)	–
	%	<u>23,4</u>	20,1	<u>15,6</u>	13,2	18,8
Jobbik	AR	<u>(2,0)</u>	(1,0)	<u>(-2,2)</u>	(-1,1)	–
Kormány váltók	%	26,8	25,7	22,9	24,5	24,8
	AR	(0,8)	(0,6)	(-1,2)	(-0,1)	–
LMP	%	5,4	4,8	3,5	5,7	4,5
	AR	(0,8)	(0,4)	(-1,2)	(0,4)	–
Egyéb	%	1,7	2,1	2,9	0,0	2,2
	AR	(-0,6)	(-0,2)	(1,2)	(-1,1)	–
Összesen	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	N	239	522	454	53	1269

Forrás: Lásd F5. táblázat.

Megjegyzés: Lásd F5. táblázat jegyzeteiben.

F9. táblázat. *Pártpreferencia-csoportok megoszlása etnikai háttér szerint, 2013–2014 (%)*

		Roma	Nem roma	Összesen
Fidesz–KDNP	%	<u>58,1</u>	<u>49,0</u>	49,6
	AR	<u>1,6</u>	<u>-1,6</u>	–
Jobbik	%	<u>7,0%</u>	<u>19,8%</u>	18,9%
	AR	<u>(-2,9)</u>	<u>(2,9)</u>	–
Kormányváltók	%	<u>31,4%</u>	<u>24,3%</u>	24,8%
	AR	<u>(1,5)</u>	<u>(-1,5)</u>	–
LMP	%	2,3%	4,6%	4,5%
	AR	(-1,0)	(1,0)	–
Egyéb	%	1,2%	2,2%	2,2%
	AR	(-0,7)	(0,7)	–
Összesen	%	100,0	100,0	100,0
	N	86	1167	1253

Forrás: Lásd F5. táblázat.

Megjegyzés: Lásd F5. táblázat jegyzeteiben.

F10. táblázat. *Pártpreferencia-csoportok megoszlása munkanélküliség szerint. „Volt-e munkanélküli az elmúlt 5 év folyamán?” kérdésre adott válaszok alapján, 2013–2014 (%)*

		Volt munkanélküli	Nem volt	Összesen
Fidesz–KDNP	%	<u>44,2</u>	<u>51,3</u>	49,80
	AR	<u>(-2,0)</u>	<u>(2,0)</u>	–
Jobbik	%	<u>27,5</u>	<u>16,4</u>	18,70
	AR	<u>(4,1)</u>	<u>(-4,1)</u>	–
Kormányváltók	%	22,1	25,7	25,00
	AR	(-1,2)	(1,2)	–
LMP	%	5,0	4,3	4,50
	AR	(0,5)	(-0,5)	–
Egyéb	%	1,2	2,3	2,10
	AR	(-1,1)	(1,1)	–
Összesen	%	100,0	100,0	100,0
	N	258	999	1257

*Forrás:* Lásd F5. táblázat.

*Megjegyzés:* Lásd F5. táblázat jegyzeteiben.

F11. táblázat. *Pártpreferencia-csoportok megoszlása településtípusonként, 2013–2014 (%)*

		Budapest	Megyei jogú város	Város	Község	Összesen
Fidesz–KDNP	%	<u>42,5</u>	<u>42,2</u>	<u>55,2</u>	<u>53,0</u>	49,6
	AR	<u>(-2,5)</u>	<u>(-2,5)</u>	<u>(2,7)</u>	<u>(1,6)</u>	–
Jobbik	%	16,3	<u>26,7</u>	<u>14,5</u>	20,3	18,8
	AR	(-1,2)	<u>(3,4)</u>	<u>(-2,7)</u>	(0,9)	–
Kormányváltók	%	<u>31,3</u>	23,7	25,4	<u>20,8</u>	24,9
	AR	<u>(2,6)</u>	(-0,5)	(0,3)	<u>(-2,2)</u>	–
LMP	%	<u>6,7</u>	5,2	3,4	3,7	4,5
	AR	<u>(1,9)</u>	(0,6)	(-1,2)	(-0,9)	–
Egyéb	%	3,2	2,2	1,5	2,1	2,1
	AR	(1,3)	(0,0)	(-1,1)	(0,0)	–
Összesen	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	N	252	232	406	379	1269

*Forrás:* Lásd F5. táblázat.

*Megjegyzés:* Lásd F5. táblázat jegyzeteiben.



F12. táblázat. *Pártpreferencia-csoportok megoszlása vallásosság szerint, 2013–2014 (%)*

		'Nem vagyok vallásos'	'Nem tudom megmondani'	'Vallásos vagyok a magam módján'	'Az egyház tanításait követem'	Összesen
Fidesz–KDNP	%	<u>41,8</u>	52,8	50,3	<u>60,3</u>	49,7
	AR	<u>(-3,3)</u>	(0,5)	(0,4)	<u>(3,1)</u>	–
Jobbik	%	19,4	<u>8,3</u>	<u>21,9</u>	<u>11,4</u>	19,0
	AR	(0,2)	<u>(-2,4)</u>	<u>(2,9)</u>	<u>(-2,8)</u>	–
Kormányváltók	%	<u>32,3</u>	22,2	<u>21,5</u>	24,5	24,7
	AR	<u>(3,7)</u>	(-0,5)	<u>(-2,9)</u>	(-0,1)	–
LMP	%	3,7	<u>13,9</u>	4,4	<u>1,6</u>	4,4
	AR	(-0,7)	<u>(4,1)</u>	(0,1)	<u>(-2,0)</u>	–
Egyéb	%	2,8	2,8	1,9	2,2	2,2
	AR	(0,8)	(0,3)	(-0,8)	(0,0)	–
Összesen	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	N	325	72	680	184	1261

*Forrás:* Lásd F5. táblázat.

*Megjegyzés:* Lásd F5. táblázat jegyzeteiben.

F13. táblázat. *Pártpreferencia-csoportok megoszlása templomba járás gyakorisága szerint, 2013–2014 (%)*

		Soha	Ritkáb- ban	Évente néhány alkalom- mal	Havonta	Havonta 2–3 alkalom- mal	Hetente, vagy gyakrab- ban	Összesen
Fidesz– KDNP	%	<u>43,7</u>	<u>46,1</u>	<u>56,6</u>	53,8	<u>69,6</u>	<u>67,6</u>	49,8
	AR	<u>(–3,6)</u>	<u>(–1,5)</u>	<u>(2,3)</u>	(0,7)	<u>(3,0)</u>	<u>(3,1)</u>	–
Jobbik	%	<u>21,2</u>	<u>23,4</u>	<u>15,3</u>	14,1	<u>5,4</u>	<u>7,0</u>	18,7
	AR	<u>(1,9)</u>	<u>(2,4)</u>	<u>(–1,5)</u>	(–1,1)	<u>(–2,6)</u>	<u>(–2,6)</u>	–
Kormány váltók	%	26,3	25,6	22,1	26,9	25,0	<u>16,9</u>	24,8
	AR	(1,0)	(0,4)	(–1,1)	(0,4)	(0,0)	<u>(–1,6)</u>	–
LMP	%	<u>6,0</u>	<u>2,9</u>	4,7	2,6	<u>0,0</u>	4,2	4,4
	AR	<u>(2,3)</u>	<u>(–1,5)</u>	(0,2)	(–0,8)	<u>(–1,7)</u>	(–0,1)	–
Egyéb	%	2,7	1,9	1,3	2,6	0,0	4,2	2,2
	AR	(1,0)	(–0,4)	(–1,1)	(0,2)	(–1,2)	(1,2)	–
Összesen	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	N	513	308	235	78	56	71	1261

*Forrás:* Lásd F5. táblázat.

*Megjegyzés:* Lásd F5. táblázat jegyzeteiben.